

Erdmann Gyula

SZABADSÁG ÉS TULAJDON

AZ 1839–40. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉS
TÖRTÉNETE

AZ ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRA
PARLAMENTI ÉRTEKEZÉSEK

Erdmann Gyula

SZABADSÁG ÉS TULAJDON

AZ 1839–40. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉS
TÖRTÉNETE

ORSZÁGGYŰLÉS HIVATALA ♦ BUDAPEST ♦ 2014

AZ ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRA + PARLAMENTI ÉRTEKEZÉSEK

ORSZÁGGYŰLÉS

· HIVATALA ·

Szerkesztette + Nyerges Judit

Névmutató + Horányi Károly

A KÖTET AZ ARGUMENTUM KIADÓ GONDOZÁSÁBAN JELENT MEG

A védőborítón: *Pozsony látképe*
(részlet, ismeretlen mester, XVIII. sz., papír, színezett rézkarc
– eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában)

© Országgyűlés Hivatala, Erdmann Gyula

Kiadja az Országgyűlés Hivatala + Felelős kiadó Such György,
az Országgyűlés Hivatalának főigazgatója + Sorozatterv
és nyomdai előkészítés Környei Anikó

ISBN 978-963-9848-67-2 + ISSN 2064-9932
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme

TARTALOM

♦ [5]

BEVEZETÉS [9]

- I. AZ 1830-AS ÉVEK KIHÍVÁSAI, A MAGYAR REFORMMOZGALOM KIALAKULÁSA [13]
 - A rendszeres bizottsági munkálatok [13]
 - További impulzusok: forradalmak, Széchenyi *Hitele*, a lengyel forradalom, az 1831-es parasztfelkelés [20]
 - A reformmozgalom és a kormányzat pozíciói, eszközei [25]
 - Az 1832–36-os országgyűlés és az örökválság, az első politikai per [28]

- II. „A KORMÁNYZATI TERRORPOLITIKA” IDŐSZAKA [37]
 - A szólásszabadság ügye az 1832–36-os országgyűlésen [37]
 - Újabb politikai perek, a jogvédelem és az abszolutizmus harca [44]
 - Kossuth növekvő szerepe, perbefogása [49]
 - A cenzúra erősítése, a kormánypárti *Hírnök* beindítása [56]
 - Az abszolutizmus a megyei autonómia ellen [58]
 - Kossuth letartóztatása, több megyei politikus büntetőpere [62]
 - A két fő pólus között. A kormányzattól, illetve az ellenzékktől eltérő álláspontok [70]

- III. A KORMÁNYZAT ÉS AZ ELLENZÉK ELŐKÉSZÜLETEI AZ ORSZÁGGYŰLÉSRE [75]
 - A kormányzat előkészületei [75]
 - Követválasztás Bars, Tolna és Bihar megyében [91]
 - A megyei követutasítások [100]
 - Újabb megyei követválasztások [118]

- IV. AZ ORSZÁGGYŰLÉS KEZDETE. DEÁK, AZ ELLENZÉK ÉS A KONZERVATÍVOK [126]
 - Pozsony és az országgyűlés résztvevői [126]
 - A kezdő ceremóniák [131]

- A Ráday-ügy [134]
 Deák szerepe, jelentősége [157]
 Az alsótáblai és a főrendi ellenzék [160]
- V. A SZÓLÁSSZABADSÁGI SÉRELEM VITÁJA [172]
- VI. A NYILVÁNOSSÁG ÉS A SAJTÓ ÜGYE [198]
- VII. A PARTIUM VISSZACSATOLÁSÁNAK KÉRDÉSE [215]
- VIII. KÜZDELEM A MAGYAR ÁLLAMNYELVÉRT. A NEMZETI SZÍNHÁZ
 ALAPÍTÁSA [224]
 Az államnyelv ügye [224]
 A nemzetiségi kérdés [239]
 A Nemzeti Színház alapítása [249]
- IX. A REFORMEREK HARCA A VALLÁSSZABADSÁGÉRT [256]
- X. A REFORMELLENZÉK KIÁLLÁSA A ZSIDÓK EMANCIPÁCIÓJÁÉRT [284]
- XI. VITÁK ÉS TÖRVÉNYEK A FÖLDESÚR–JOBÁGY-VISZONYRÓL [298]
- XII. AZ ADÓ- ÉS ÚJONCMEGAJÁNLÁS. A KATONATARTÁS
 TÁRGYKÖRE [332]
 Az adómegajánlás [332]
 Az újoncmegajánlás [337]
 A katonatartás kérdésköre [344]
- XIII. „SZABADIDŐS PROGRAMOK”, KIKAPCSOLÓDÁS
 AZ ORSZÁGGYŰLÉS ALATT [357]
- XIV. A GAZDASÁGFEJLŐDÉST, HITELEZÉST ELŐSEGÍTŐ TÖRVÉNYEK
 ÉS TÖREKVÉSEK [367]
 Viták a magyar gazdaság helyzetéről, a váltóügyről, a csódtörvényről,
 betáblázásokról, kereskedőkről és gyárosokról [367]
 Az összefüggő gazdasági törvényekről [376]
- XV. A KÖZLEKEDÉS ÉS SZÁLLÍTÁS TÁRGYKÖRE
 AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN [383]
 A Lánchíd [383]
 Vasút- és csatornatervek, törvények [394]
 A Duna-szabályozás [403]

XVI.	VITÁK A SZABAD KIRÁLYI VÁROSOK ORSZÁGGYŰLÉSI JOGÁLLÁSÁRÓL	[407]
XVII.	AZ ORSZÁGOS ÉS TÖRVÉNYHATÓSÁGI SÉRELMEK ÉS KÍVÁNATOK	[415]
XVIII.	AZ ORSZÁGGYŰLÉS BEFEJÉZÉSE. MÉRLEG ÉS SUMMÁZAT	[431]
	A befejezés	[431]
	Summázat	[437]
	RÖVIDÍTÉS-, FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK	[451]
✦	A JEGYZETEKBE ALKALMAZOTT RÖVIDÍTÉSEK	[451]
✦	LEVÉLTÁRI ÉS KÉZIRATTÁRI FORRÁSOK	[451]
✦	NYOMTATOTT FORRÁSOK ÉS FELDOLGOZÁSOK	[453]
	NÉVMUTATÓ	[468]

A kötet főcíme a reformerek által kimunkált és követett alapvető célkitűzések országgyűlési összegzésére utal, de a polgári átalakuláshoz – mint tervezett épülethez – állhatatos küzdelemmel elért részsikerek építőelemekként természetesen bemutatásra kerülnek.

Negyven éve már, hogy Szabad György lelkesítő és lenyűgöző ismeretanyagra épülő egyetemi előadásai felhívták figyelmemet a magyar reformkorra, az ígéretes, felívelő korra, amikor a hatalmas történelmi kihívások egy szinte páratlan, európai szinten mérve is kiváló, felkészült politikus-nemzedéket hívtak életre. Szabad György irányította érdeklődésemet a Zemplén megyei reformellenzék történetére. Ennek kutatása során a reformországgyűlések időszaka, történései, vitái s azokban a zempléni követek állásfoglalásai kiemelt szerepet kaptak, hiszen a reformkorban az 1832-től minden alkalommal hosszán ülésező diéták fókuszba tömörítették, koncentrálták a kor jelenét s a jövőt szolgáló, fejlődő és erősödő liberális reformtörekvéseket, a társadalom és gazdaság időszerű teendőit, a kormányzat ezzel kapcsolatos álláspontjait. Meglepő volt látnom, hogy bár Révész László, Kecskeméti Károly, majd Pálmány Béla munkái, Pajkossy Gábor számos tanulmánya és több rövidebb-hosszabb közlés nagyban segített ugyan, de a reformországgyűlések egyikéről sem olvashattam monográfiát. A nagy összefoglalások megfelelő fejezetei (Horváth Mihály művének ma is adatgazdagságával kitűnő részei, Ballagi Géza, és az úgynevezett tízkötetes Magyarország történetében Gergely András fejezetei, végül a Gergely András szerkesztette igen informatív, szemléletében is új 19. századi magyar történelem vonatkozó, Dobszay Tamás, Fónagy Zoltán, Pajkossy Gábor jegyezte fejezetei sokban gazdagítják a kutató ismereteit, de az országgyűlés-monográfiák hiánya szembeszökő.

De miért az 1839–40. évi országgyűlésre esett a választásom? Azért, mert ezen bontakoztak ki teljes valójukban Deák Ferenc „hadvezéri” képességei: felkészültségével, tudásával párosuló eszmei-elvi tántoríthatatlansága, a szembenálló felek számára elfogadható kompromisszumok kimunkálása, a remekül vezetett háttéregyeztetéseken a kibontakozás útjának megtalálása és elfogadtatása, amit kiemelkedő emberi kvalitásai is segítettek. Emellett érdekelt a politikai perek időszaka, a kormányzati abszolutizmus ellenében az éles és hosszú alkotmányvédő küzdelem lefolyása, kimenetele is, s nem kevésbé az, hogy éppen a deáki vezetés révén is ez az országgyűlés lett a legeredményesebb

reformországgyűlés. A megszületett 55 törvény között ott állt az örökváltság elfogadása, a közlekedés- és gazdaságfejlesztést megalapozó számos, történetírásunkban eddig elhanyagolt fontos törvény.

Céljaim közt szerepelt – magától értetődően – a vonatkozó szakirodalom zömének felhasználása, a lehetséges levéltári és kéziratári források minél teljesebb, de a kutatás időbeli ésszerűségi határán belüli feldolgozása, figyelemmel a monográfia terjedelmi korlátaira is. Így célom volt a kormányzati szervek fontosabb iratainak kézbevétele (a Kancellária elnöki és általános iratai, az Államkonferencia magyar vonatkozású irat-együttese, József nádor titkos iratai) mellett a titkosrendőrség nagyszámú, országgyűlések idején napi rendszerességű jelentéseinek (melyeket Takáts Sándor gyűjteményében másolatokban olvashatunk) feldolgozása. Az utóbbi iratok a háttérről, a nem hivatalos konferenciákról, a megyékben folyó küzdelmekről, a követutasítások és póttutasítások megszületéséről, a helyi párharcok részleteiről kínálnak pótolhatatlan forrásbázist. Természetesen megkerülhetetlen volt az országgyűlés üléseiről részletesen beszámoló, kéziratosan terjesztett Stuller-féle *Tudósítás* (közél egyezér oldal) és az országgyűlés nyomtatásban is kiadott hivatalos irományai négy nagy kötetének, valamint a rendi tábla országos üléseinek, majd 1840 februárjától a főrendi napló nyomtatott anyagának feldolgozása is. A korabeli sajtó informatívabb részére (*Hírnök* és a *Századunk*, a *Jelenkor* és a *Társalkodó*, az augsburgi *Allgemeine Zeitung*) is figyelmet kellett fordítanom. A megyék és a szabad kerületek követutasításait, követi zárójelentéseit kevés kivétellel feldolgoztam.

Célom volt az országgyűlés előzményeinek viszonylag részletes tárgyalása, részben az országgyűlés-monográfiák hiánya (esetemben különösen az 1832–36. évi diéta monográfiája hiányzott), másrészt úgy véltem, hogy egy országgyűlés szövevényes, sok tárgykört érintő jellege, a liberális reformerek gondolatban, elvekben, célokban történő fokozatos erősödése a nem kisszámú és erejű ellentábor, a konzervatív, illetve mérsékelt ellenzéki megyei követek, s maga a konzervatív és abszolutista bécsi kormányzat ellenében is aligha érthető meg 1830–31, a forradalmi mozgalmak és a lengyel felkelés, valamint az úgynevezett operátumok (a magyar alkotmányos rendet részleteiben áttekintő és korrigálására hivatott rendszeres bizottsági munkálatok) mint lendítő erők, hatások ismerete nélkül. Az 1834–35 fordulójától kibontakozó „kormányzati terrorizmus” politikája (a megfélemlítés, az ellenzék fő fórumait és eszközeit – megyei közgyűlési szabad szólás, a követutasítások autonóm, szabad készítése – alapjaiban támadó, offenzív abszolutista politika) is részletezést kívánt, melyben jól támaszkodhattam Pajkossy Gábor tanulmányaira is. Megemlítenéd, hogy Kossuth nevezetes, *Törvényhatósági Tudósítások* címmel 1836–37-ben megjelentetett, a terrorpolitika és a megyék harcának remek forrásanyagát képező lapjai lényegében – újabb meglepetésemre – feldolgozatlanok voltak. Ezek jelzése után, reményeim szerint indokolható a bevezető fejezetek terjedelme.

A lényegre koncentrálna, a reformerökök küzdelmét, céljait és elért eredményeit, Bécs reakcióit állítottam előtérbe, s így eleve feladtam több olyan törvény keletkezésének, elemzésének tárgyalását, melyek nem álltak az események fő sodrában.

Arra, hogy célkitűzéseimet mennyiben sikerült teljesítenem, a kötetvégi summázatban térek ki, viszont most kell köszönetet mondanom Szabad Györgynek azért, hogy elindított a pályán s mindig érdeklődéssel, segítőkészen figyelte gyarló tevékenységemet. Köszönetet mondok kedves kollégámnak, egyben több évtizede barátomnak, Pajkossy Gábornak, aki részletes és igen igényes, tudásával és forrásismeretével az érdekemben nem takarékoskodó lektori jelentésével jelentősen hozzájárult kéziratom gazdagításához, pontosításához; korábbi beszélgetéseink során is számos alkalommal adott előrevivő tanácsokat, tett fontos észrevételeket. Önzetlenségének példájaként említem meg: a Takáts-gyűjteményben található sok száz titkosrendőri jelentésről készített darabszintű regeszta-anyagát rendelkezésemre bocsátotta. Végül, de nem utolsósorban hálás köszönettel tartozom feleségemnek, E. Jenes Margitnak nem csupán türelméért, amit a munkám során irányomban éveken át tanúsított, hanem azért is, hogy kéziratom számítógépre vitelét, a szöveg megszerkesztését magára vállalta.